

ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Issn: 1309-9302 <http://sobiad.odu.edu.tr>
Cilt: 3 Sayı: 6 Aralık 2012

KANUNİ'NİN MAKTÛL BİR ŞEHZADESİ: BAYEZİD *BAYEZİD: A SLAIN SON OF SULEYMAN THE MAGNIFICENT*

Sadullah GÜLTEN*

Öz

Kut inancından dolayı, tarih boyunca kurulan bütün Türk devletlerinde hanedan üyelerinin hepsi hükümdarlık için adaydı. Bu yüzden baba-oğul ve kardeşler arasında pek çok defa taht mücadelesi yaşanmıştır. Osmanlılarda da durum bu minval üzere olup, Fatih'in kardeş katlini meşrulaştıran kanunnâmesine rağmen taht mücadelelerinin önü alınamamıştır. Bu çalışmada, Kanuni döneminde cereyan eden taht mücadelelerine değinilecek olup, özellikle Kanuni'ye başkaldırarak giriştiği mücadelede başarısız olmasının ardından İran'a sığınmak zorunda kalan ve burada oğullarıyla birlikte katledilen şehzade Bayezid'in üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Taht Mücadelesi, Kanuni, Bayezid, Tahmasb.

Abstract

Because of the structure of Turkish *Kut* (auctoritas) beliefs, all members of Turkish dynasties were candidates for the throne. For this reason there had been a lot of struggles for power. Ottomans maintained the tradition and Mehmed the Conqueror's code which legalizes killing of all brothers couldn't end those struggles. At this research we'll try to explain the throne struggles during the reign of Suleyman the Magnificent. We will espacially focus on the unsuccessful revolt of Bayezid, whom was escaped to Iran and slaughtered with his sons afterwards.

Keywords: Throne struggle, Suleyman the Magnificent, *Bayezid*, *Tahmasb*.

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Tarih Bölümü.

Giriş

Tarih boyunca kurulmuş bütün Türk devletlerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de bir veraset yasası mevcut olmadığı için taht kavgalarının önü alınamamıştır.¹ II. Mehmet taht kavgalarına son verebilmek gayesiyle kardeş katlini meşrulaştıran bir kanun çıkarsa da, onun bu çabası ölümünden hemen sonra oğulları arasında yaşanacak taht kavgasını dahi önleyememiştir. Aynı durum oğlu ve torunları arasında da cereyan etmiş I. Selim, babası II. Bayezid'e karşı isyan ederek tahtı ele geçirmiş ve ardından kardeşlerini ortadan kaldırmıştır. I. Süleyman'ın Osmanlı tahtına tek varis olması onun tahta geçişi sırasında taht mücadelesinin yaşanmasını engellemiştir. Fakat, kendisinden sonra tahta geçmeye namzet pek çok şehzadesinin bulunması, henüz onun sağlığında şehzadeler arasında taht mücadelesinin yaşanmasına sebep olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki taht mücadelesi öncelikle Kanuni ile büyük oğlu Mustafa arasında cereyan etmiştir. Konya valisi Mustafa iyi eğitim görmüş, iyi ahlakı, ciddiyeti ve olgunluğuyla yeniçeriler ve devlet adamları tarafından seviliyor ve hükümdar aday olarak görülüyordu. Fakat, kendi çocuklarından Selim veya Bayezid'i tahta geçirmek isteyen Hürrem Sultan onun hükümdar olmasına karşı çıkıyordu. Bu amaçla, gizliden gizliye faaliyete geçerek kendi çocukları Selim ve Bayezid'in en büyük rakibi olarak görülen Şehzade Mustafa'yı bertaraf etmeye koyuldu.²

Onun en büyük yardımcısı aynı zamanda damadı da olan Rüstem Paşa'ydı. Rüstem Paşa kayınvalidesinin talimatıyla harekete geçerek, Mustafa'nın mührünü taklitle, onun ağzından İran Şahı Tahmasb'a babasına karşı kendisine yardım etmesini isteyen bir mektup yazdırmış, yine aynı şekilde güya aldığı cevabı içeren mektubu Kanuni'ye iletmisti.³ Ayrıca, Rüstem Paşa ve Hürrem Sultan, Mustafa'nın Anadolu sipahilerinin, Türkmenlerin ve haydutların desteğini sağlayarak tahta geçmek amacıyla İstanbul'daki devşirmelerin kötü yönetimine karşı genel bir ayaklanma hazırlığında olduğu yönünde söylentiler yaydı. Bu faaliyetlerin sonunda Kanuni 1553 yazında Safevilere karşı bir sefer düzenlediğini belirtilerek Anadolu'ya geldi ve şehzadeyi öldürdü.⁴ Şehzadenin katlinde Sadrazam

¹ Halil İnalçık (2000), "Kudadgu Bilig'de Türk ve İran Nazariye ve Gelenekleri", *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*, İstanbul: Eren yayınları, s. 11-23; Haldun Eroğlu (2004), *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, Ankara: Akçağ Yayınları.

² Yaşar Yücel-Ali Sevim (1991), *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı: Fatih, Yavuz, Kanuni*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 201.

³ Fahri Unan (1990), "Kanuni Devri Şehzade Mücadeleleri ve Bunun Osmanlı Siyasi ve Sosyal Tarihi Bakımından Önemi", *Türk Yurdu*, X/35, Ankara, Temmuz, s. 9-16; <http://yunus.hacettepe.edu.tr>.

⁴ Stanford Shaw (1994), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: E Yayınları, s. 160-161.

Rüstem Paşa sorumlu tutulmuş, bu olay tarihlerde *Mekr-i Rüstem* yani Rüstem'in hilesi olarak geçmiştir.⁵ Mustafa'nın öldürülmesinden büyük üzüntü duyan yeniçeriler Rüstem Paşa'nın cezalandırılmasını isteyerek ayaklanmışlar, Rüstem Paşa sadrazamlıktan azlolunmuş ve yerine Kara Ahmet Paşa tayin edilmiştir.⁶ Mustafa'nın katledilmesi Osmanlı toplumunda büyük bir tepkiye yol açmıştır. Bu tepkiler genellikle dönemin şairleri tarafından aksettirilmiş olup pek çok şair Şehzade Mustafa'ya mersiye yazmıştır. Hatta hakkında en çok mersiye yazılan kişi Şehzade Mustafa'dır. Bu mersiyeler arasında en ünlüsü olay sırasında orada bulunan Taşlıcalı Yahya'ya aittir. Mersiyelerde Kanuni, Rüstem Paşa, Hürrem Sultan ve olaya karışanlar ağır bir dille eleştirilir.⁷

II. Selim ve Bayezid Mücadelesi

Şehzade Mustafa'nın idamı ve Kanuni'nin bir diğer oğlu Cihangir'in ölümü ardından Bayezid ve Selim taht için yalnız kalmışlardı. Bu sırada anneleri Hürrem Sultan'ın da ölümü ile Selim ve Bayezid arasındaki gerginlik iyice su yüzüne çıktı. Bayezid kendisini babasının halefi olarak görüyor, çekingен zevk ve sefaya dalmış kardeşi Selim'i kendisine rakip olarak tanımıyordu. Kanuni iki şehzade arasındaki gerginliği yatıştırmak için önce şehzadelerin sancaklarını değiştirdi. Selim'i Manisa'dan Konya'ya, Bayezid'i ise Kütahya'dan Amasya'ya tayin etti. Selim emre itaat edip hemen sancağına gittiyse de Bayezid bir müddet buna itiraz ederek, bir takım bahanelerle Kütahya'da kalmaya çalıştı.⁸ Bu arada kendisine yeni terakkiler, oğullarına da sancak verilmesi gibi bazı isteklerde bulundu. Fakat babasının ısrarı karşısında Kütahya'dan ayrılmak zorunda kaldı.⁹ Bayezid sonunda yola çıktıysa da yol üzerinde pek çok yerde mola vererek gidişini yavaşlattı. Yol boyunca ülkedeki iktisadi buhrandan etkilenenler ve özellikle dirlik gelirleri düşük olan tımarlı sipahiler onun etrafında toplanmaya başladı.¹⁰ Ayrıca, yevmlü adı verilen paralı askerler istihdam etti. Onun asker toplamaya başlaması İstanbul'un dikkatini çekmekteydi. Kanuni, Bayezid'i teskin etmek yerine diğer oğlu

⁵ İbrahim Peçevi (1999), *Peçevi Tarihi*, Hz. Bekir Sıtkı Baykal, C.I, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 292.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1995), *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 403.

⁷ Mustafa İsen (1999), "Osmanlı Hanedanının Şairlik Yönü", *Türkiye Günlüğü Osmanlılar Özel Sayısı*, Sayı 58, Kasım-Aralık, s. 86; İskender Pala (2000), "Bir Mazlum Şehzade", *Kırklar Meclisi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 62.

⁸ Şerafettin Turan (1961), *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vakası*, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, s. 53-54.

⁹ Şerafettin Turan (1992), "Şehzade Bayezid", *DİA*, C. 5, İstanbul, s. 230.

¹⁰ Mehmet Akman (2000), *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, İstanbul: Eren Yayınları, s. 95-96; Fahri Unan, aynı yer.

Selim'i destekliyor bununla da kalmayıp ona İstanbul'dan asker, teçhizat ve komutanlar gönderiyordu. Babasının tercihinin kardeşinden yana olduğunu gören Bayezid asker toplamayı gerekli görüyordu.¹¹

Bayezid babasının bu tutumu karşısında oldukça müşkül durumunda kalmış ve işin iç yüzünü öğrenmek gayretine girişmişti. Bu yüzden babasına bir mektup yollayarak *..hem geçenden geçtim dirsiz, hem benim kasduma bunca tedarikler idersiz; karındaşıma gizli hazine ve cebehane ve sair levazım ne ise gönderirsiniz ve yanına bunca askerler cemiyet iderler* diyerek Kanuni'den amacının ne olduğunu sormaktaydı.¹² Bayezid artık Kanuni'nin gözünden düşmüş,¹³ padişahın itaatinden çıkıp kaleler ele geçiren, halka *mal salup* cebren vergi alan ve asker toplayan bir asi olarak suçlayıp katline dair ferman alınmıştı. Bunu öğrenen Bayezid savaşmaktan başka çaresi olmadığını anladı.¹⁴ Selim'in kendisine saldırmasını beklemektense 30.000 kişilik bir kuvvetle saldırıya geçerek tahtı ele geçirmeyi denedi. Fakat, Kanuni tarafından desteklenen Selim'in kuvvetleriyle 30 Mayıs 1558 tarihinde Konya'da giriştiği savaşı kaybetti. Yenildiğini anlayan Bayezid sancak merkezi olan Amasya'ya kaçmaktan başka çare bulamadı. Babasına karşı böyle bir harekete girişmesinin kendisine pahalıya mal olacağını anlayan şehzade mektup yazarak kendisinin isyan etmesinden sorumlu kişinin sadrazam Lala Mustafa Paşa olduğunu söylediye de ulakçı yolda Lala Mustafa Paşa'nın eline düştüğü için mektup İstanbul'a ulaşmadı.¹⁵

Konya yenilgisinden sonra Amasya'ya dönerek tekrar asker ve mühimmat toplayan şehzade peşindeki kuvvetler nedeniyle¹⁶ şehirde fazla kalamayacağını farkındaydı. Oğulları Orhan, Osman, Mahmut ve Abdullah'ı yanına alarak 1559 tarihinde halkın gözyaşları içinde şehirden ayrıldı. Onun şehirden ayrılmasından sonra Amasya'da kalan iç-halkı ile eşyaları Samsun limanından İstanbul'a gönderildi.¹⁷ İç halkı daha sonra Bursa kalesi içinde bir eve yerleştirildi.¹⁸ Bu sırada hâlâ affedilme ümidini koruyan şehzade, Kanuni'ye pek çok mektup yolladı.¹⁹ Selim ve Selim'in

¹¹ Mustafa Nuri Paşa (1992), *Netayicü'l-Vukuât*, C. I-II, Hz. Neşet Çağatay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 104.

¹² Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s. 91.

¹³ Ahmet Refik (1331), "Şehzade Sultan Bayezid'in İran'a Firarı", *TOEM*, Şubat, s. 37.

¹⁴ Şerafettin Turan, "Şehzade Bayezid", s. 230.

¹⁵ Peçevi Tarihi, s.376; İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1960), "İran Şahı'na İltica Etmiş Olan Şehzade Bayezid'in Teslimi İçin Sultan ve Oğlu Selim Taraflarından Şah'a Gönderilen Altınlar ve Kıymetli Hediyeler", *Belleten*, C. XXIV, s. 104.

¹⁶ MD 3, 37/18; 43/20.

¹⁷ MD 3, 281/129; 288/132.

¹⁸ MD 3, 303/139; 353/163; 431/194.

¹⁹ Mehmet Akman, *a.g.e.*, s. 184-186.

etkisi altına giren devlet adamlarının araya girmesiyle Kanuni onun yakarışlarını dikkate almayarak, şehzadenin yakalanması için Sokullu Mehmet Paşa'yı görevlendirdi. Bununla yetinmeyerek Bayezid'in yakalanması için pek çok beylerbeyi, sancak beyi ve kadıya emirler gönderdi. Bayezid'in ne tarafa gideceği tam olarak bilinmediği için Kafkaslara geçme ihtimaline karşı Kırım Hanı ile Kefe beyine, Arap bölgesine geçme ihtimaline karşı ise Şam beyine gönderilmiş pek çok hüküm mevcuttur.²⁰ Bu sırada Anadolu'da dolaşan Bayezid Anadolu'da halkın teveccühü ile karşılaşmakta bazı devlet görevlileri²¹ ile eşkıyalar²² ona katılmakta, taraftarları isyanlar çıkarmaktaydı.²³ Merkezi hükümet ise onun Anadolu'daki faaliyetlerini yakından takip ederek ona olan bu teveccühün önünü kesmek gayretindeydi. Bunu gerçekleştirebilmek için Bayezid'e katılan veya onun ihtiyaçlarını karşılayanlara karşı şiddetli bir tahkikat başlatıldı.²⁴ Öte yandan onun yakalanmasına yardım edeceklerin dirliklerinin terakki ettirileceği ve onların taltiflere mazhar olacağı belirtilmekte,²⁵ ayrıca, Bayezid'in saldırı ihtimaline karşı kalelerin asker gücü arttırılmaktaydı.²⁶

Bayezid'in İran'a İlticası

Anadolu'da sıkışıp kalan Bayezid, peşinde olan kuvvetlerle karşılaşarak onları yendi. Fakat, bu saldırının son olmadığı farkındaydı. Osmanlı topraklarında barınamayacağını anlayınca 1559 Ağustos'unda yakın adamları ve şehzadeleriyle birlikte İran'a giderek Safevi hükümdarı Şah Tahmasb'ın sığındı. Kanuni, onun firarından önce İran Şahı Tahmasb'a da nâme-i hümayun göndererek Bayezid'in ilticası durumunda aradaki dostluğun devamı için kendisine teslim edilmesini istemiş,²⁷ bir bakıma Tahmasb'ı tehdit etmişti. Kanuni 1533, 1547 ve 1555 yıllarında İran'a üç sefer düzenlemiş ve son seferini müteakip iki taraf arasında Amasya anlaşması imzalanarak Osmanlılar ve Safeviler arasında barış tesis edilmişti. Kanuni karşısında sürekli savunmada kalan Tahmasb, Amasya

²⁰ Örnek olarak bkz. MD 3, 1/3, 3/4, 4/4, 8/5. 59/26-33.

²¹ Aksaray sancağında bir sipahi Bayezid'e katılmıştı. Bkz. MD 3, 528/1207; Yine, Karahisar-ı Şarki kale dizdarı Bayezid buradan geçerken kaleden çıkmış ve şehzadenin elini öperek onun ihtiyaçlarını karşılamıştı. Bkz. MD 3, 266/584.

²² MD 3, 36/17.

²³ MD 3, 230/107; 283/130; 672/304.

²⁴ MD 3, 86/44; 87/44; 1207/528.

²⁵ MD 3, 52/23; 59/26; Bkz. "...ve anı kim ele götürürse ve ele götürmeğe delil ve sebep olursa eger sancak-begi ise beglerbeglik ve eger zaim ise sancak ve eger raiyyet ise ibtidadan ağır zeamet olmağla emr-i şerifüm olup ve dirlik reca itmez aşair ve kabail ise anun gibileri neslen bade neslin avarız-ı divaniyye ve tekalif-i örfiyyeden muaf ve müsellemler itmeğe muahede-i hümayunum olmuştur."

²⁶ MD 3, 339/156.

²⁷ MD 3, 144/69.

anlaşmasıyla Osmanlının gücünü kabul ederek Bağdat ve Kars üzerindeki Osmanlı hakimiyetini kabul etmişti.²⁸ Anlaşmayı takip eden senelerde her iki taraf da karşı karşıya gelmemeye özen göstermişti. Şehzadenin isyanı ve İran'a ilticası iki devlet arasındaki ilişkilerde yeni bir safha açtı. Böylece bir iç mesele olan şehzadenin isyanı Osmanlı ve İran arasında diplomatik bir mesele haline geldi ve iki devlet arasındaki politik ilişkilerde Bayezid başrol oynamaya başladı. Her şeyden önemlisi Tahmasb şehzadeyi kullanarak Osmanlı Devleti'ni köşeye sıkıştırmak, en azından Kanuni tehlikesinden bir müddet de olsa kurtulmak amacındaydı. Ayrıca şehzadeyi kullanarak Kanuni'ye sığınan kardeşi Elhas'ın Osmanlılar tarafından desteklenerek üzerine gönderilmesinin intikamını da almak niyetindeydi. Şehzadenin kendisine sığınmasını memnuniyetle karşıladığı ve yakınlarına *Bu bize Elkas'a karşılık Tanrı'nın verdiği büyük bir bağıştır*²⁹ dediği rivayet edilmektedir.

Şehzade önce Erivan'a³⁰ sonra İran'ın başkenti Kazvin'e geçti. Burada Şah Tahmasb tarafından parlak bir törenle karşılandı (23 Ekim 1559). Bu tören sırasında şehzadenin başına tabaklar dolusu mücevher saçıldı.³¹ Şah, şehzade ve oğullarını el üzerinde tuttu, şehzadeye ve çocuklarına dokunmayacağına ve onları Kanuni'ye teslim etmeyeceğine dair yemin etti.³² Şehzadenin Şah'a sığınması ve Kazvin'de büyük bir törenle karşılanması, İstanbul'da büyük bir panik yarattı. Hem Osmanlı topraklarında kardeş mücadelesine son verecek hem de Selim'i tahtın tek varisi yapacak tek seçenek şehzadenin bir an önce katledilmesiydi. Beri taraftan, Tahmasb'ın şehzadeden yararlanma düşüncesinde olduğu ne kadar gerçekse de bunu yapacak gücü kendisinde bulamadığı da o nispetle gerçektir. Tezkiresinde daima *Hünkâr hazretleri* dediği Kanuni'yi kızdırmamak konusunda dikkatli davranmakta,³³ bu olayların bir harbe neden olmasından çekinmekteydi.³⁴ Bayezid affedilmeden gönderilecek olursa öldürüleceğini söyleyerek, Şah'tan affı konusunda babası ile

²⁸ Feridun Emecen (1999), Osmanlı Siyasi Tarihi, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I., Ed. E. İhsanoğlu, İstanbul: Feza Gazetecilik A. Ş. Yayınları, s. 39.

²⁹ Elhas'ın Osmanlıya sığındığı zaman dönemin veziriazamı İbrahim Paşa'yı etkilediği ve Kanuni'nin İrakeyn seferine çıktığı Tahmasb tarafından da bilinmekteydi. Tafsilat için bkz. Hasan Bey-Zâde Târîhi (2004), Hz. Ş. Nezîhi Aykut, C.II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 120-126; Elhas kendisine verilen kuvvetlerle Hemedan'a kadar ilerlemiş, fakat Şah Tahmasb tarafından yakalanarak idam edilmiştir. Bkz. Kayhan Atik (2001), *Lütfî Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 301 vd; Ayrıca bkz. Şerafettin Turan (1997), *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Taht Kavşaları*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, s. 114.

³⁰ Yaşar Yücel (1991), *Muhteşem Türk Kanuni ile 46 Yıl*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 95.

³¹ Peçevi Tarihi, s. 379, 380.

³² Şah Tahmasb-ı Safevi (2001), *Tezkire*, Çev. Hicabi Kırılancı, İstanbul: Anka Yayınları, s. 84.

³³ Tezkire, s. 83 vd.

³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.m., s. 105.

arasında aracılık yapmasını rica etti. Bunun üzerine Tahmasb bir elçilik heyeti hazırlatarak İstanbul'a gönderdi. Tahmasb gönderdiği mektupta Beyazid'in affedilmesi ricasında bulunuyordu. İstanbul'a giden elçiyle birlikte, Bayezid de İran'a firar etme gerekçelerini anlatan ve babasından tekrar af dileyen bir mektup yolladı.³⁵

Tahmasb'ın ve Bayezid'in bu çabaları işe yaramamış, elçilerin gelip gitmesi yıllarca sürmüştür. Tahmasb, biraz da kendi çıkarlarını düşünerek, dört beş yıl boyunca Osmanlı sarayı ile yazışmayı sürdürdü.³⁶ Osmanlı şehzadeleri arasındaki mücadeleleri en başından beri dikkatli bir şekilde izleyen³⁷ Şah şehzadenin tekrar Osmanlı topraklarına dönmesinin nelere mal olacağını bilmekte, olayın büyüklüğü nispetinde tavizler elde etmek amacındaydı. Fakat, yukarıda da belirtildiği üzere, Kanuni ile karşı karşıya gelmeye de niyeti yoktu. Bazı isteklerini açıkça söylemekten çekindiği için, karşılıklı görüşmelerde şehzadenin teslim edilmesi halinde Osmanlı'nın kendisine neleri verip neleri vermeyeceğini anlamaya çalışıyordu. İsteklerinin arasında Bağdat'ın kendisine verilmesi de söz konusuydu. Şah, bu isteğini Kanuni'ye iletmiş fakat herhangi bir cevap alamayınca bu konuda fazla ısrarcı olmanın bir faydasının olmayacağını anlayarak isteğinden vazgeçmişti.³⁸

Görüşmelerden istediklerini alamayacağını anlayan Şah'ın Bayezid'e karşı tutumu zamanla değişmeye başladı. Bayezid'in Şah'a sığındığı sırada kendisine sadece *Şah Tahmasb* diye hitap etmesine alındığı Tezkire'de geçen *Onun akılsızlıklarından biri de, bana sığınmış olmasına rağmen bana Şah Tahmasb diye hitap etmesiydi. Anladım ki bu akılsızın ve cahilin biri ifadesinden anlaşılmaktadır.*³⁹ Yine Bayezid'in henüz firar etmeden *eğer sultan olursam Tahmasb'ın kafasını bir kılıç darbesiyle ayırırım*⁴⁰ anlamında bir şiir yazması ve son olarak şehzadenin Şah'a suikast girişiminde bulunacağı haberleri üzerine onu teslim etmeye karar verdi.⁴¹ Kanuni ve tahtın varisi Şehzade Selim ile Bayezid'in ölü olarak teslimi üzerinde anlaşıldı.⁴² Şah,

³⁵ Cahit Öztelli (1976), "Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid'in Babasına Son Mektubu", VII. Türk Tarih Kongresi Bildirilerinden Ayrı Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

³⁶ Mustafa Nuri Paşa, a.g.e., s. 104.

³⁷ Şerafettin Turan, Taht Kavgaları, s. 112.

³⁸ Peçevi Tarihi, C. I, s. 384.

³⁹ Tezkire, s. 86.

⁴⁰ Şairliği hakkında değerlendirme ve şiirleri için bkz. Filiz Kılıç (2000), *Şahi. Şehzade Bayazid Hayatı ve Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

⁴¹ Bu suikast girişimi Tezkire'de (s. 87 vd.) ve Peçevi tarihinde (s. 386 vd.) anlatılmaktadır. Peçevi'ye göre şehzadenin suikast gibi düşüncesi olmayıp komplodan ibarettir.

⁴² Mustafa Nuri Paşa, a.g.e., s. 104; Şehzade ölüme yaklaştığını çoktan fark etmiş olmalı ki son şiirinde: Karban-ı rah-ı iklim-i adem menziline / Dokunur oldu dila semime bang-ı ceresi

şehzadeyi babasına teslim etmeyeceğine dair yemin ettiğinden, yemininden dönmek için onu Selim'in elçisine teslim etti.⁴³ O, bu anlaşmadan istediği pek çok şeyi elde edememiş olsa da yine de kazançlı çıkmayı bilmişti. Şehzadenin katledilmesi şartıyla, padişah şahın isteklerinden bir kısmını kabul etmek zorunda kaldı. Buna göre, Tahmasb'a 1.200.000 altın ödenecek⁴⁴ ve Kars kalesi İran'a bırakılacaktı. Ayrıca, Selim de padişah olduğunda İran'la dost kalacağını belirten bir ahidnâme verdi. Osmanlı elçileri 16 Temmuz 1562 yılında Kazvin'e ulaştı. Bayezid, Selim'in çavuşbaşısı Ali Ağa'ya teslim edildi ve hemen orada boynuna geçirilen bir kementle boğularak öldürüldü. Şehzade Bayezid ile oğullarının naaşları Sivas'a getirilerek surların dışına defnedildi. Bayezid'in ölümünden sonra Tahmasb'a vaat edilenden en az 500.000 altın ve bazı değerli hediyeler gönderildi.⁴⁵

Sonuç

Şehzade Bayezid'in isyanı, aslında uzun süreden beri devam eden Osmanlı kurumlarının bozulmasının bir tepkisi olarak ortaya çıkmıştır. Bayezid'in isyanını hazırlayan sebepler, sadece taht hırsından kaynaklanmamış, devletin içinde bulunduğu çeşitli sosyal ve iktisadi sıkıntılar da isyanın hazırlanmasında büyük bir rol oynamıştır. Bundan dolayı, şehzade etrafında bir kuvvet toplamakta zorlanmamıştır. Fakat, asi olarak ilan edilmesinden sonra Kanuni'nin diğer şehzadesi Selim'e verdiği destek sonucunda İran'a kaçmak zorunda kalmıştır. Mesele bu safhadan sonra Osmanlı ile İran arasında diplomatik bir seyir kazanmıştır. İran Şahu Tahmasb, Bayezid'i Osmanlı aleyhine kullanmayı düşünmüşse de bu düşüncesini tam olarak gerçekleştirememiştir. Şehzade Bayezid'in uzun pazarlıklar ve bir takım tavizler sonunda İran'da öldürülmesinden sonra, isyana zemin hazırlayan söz konusu bozuklukların düzeltilmesi yoluna gidilmemiş, aksine Bayezid taraftarının takibine başlanmıştır. Bayezid taraftarı ithamıyla pek çok sipahi ve levent öldürülmüş, pek çoğunun dirlikleri, malları müsadere edilmiştir. Bu huzursuzluk ortamı artarak devam etmiş, Bayezid'in etrafında toplananlar Anadolu'da daha sonra meydana gelen isyanlarda yer alan kuvvetlerin çekirdeğini oluşturmuştur.

(Ey gönül! Yokluk alemine uzanan yoldaki kervanın çan sesleri kulağıma gelmeye başladı) demektir. Bkz. İskender Pala (1996), "Akıbetlerini Bilen Şairler", *Şairlerin Dilinden*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 119.

⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.m., s. 105.

⁴⁴ Şerafettin Turan, "Şehzade Bayezid", s. 231; Şah'a yollanan hediyelerin dökümü için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.m., s. 107-109.

⁴⁵ Şerafettin Turan, a.g.m., s. 231.

KAYNAKÇA

I. Kaynak Eserler

- 3 Numaralı Mühimme Defteri (1558–1560) (1993), Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
İbrahim Peçevi (1999), *Peçevi Tarihi*, Hz. Bekir Sıtkı Baykal, C. I, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
Hasan Bey-Zâde Târîhi (2004), Hz. Ş. Nezihî Aykut, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Kayhan Atik (2001), *Lütfî Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Mustafa Nuri Paşa (1992), *Netayicü'l-Vukuât*, C. I-II, Hz. Neşet Çağatay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

II. İnceleme ve Araştırmalar

- AKMAN, Mehmet (2000), *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, İstanbul: Eren Yayınları.
ERDOĞDU, Haldun (2004), *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, Ankara: Akçağ Yayınları.
EMECEN, Feridun (1999), *Osmanlı Siyasi Tarihi, Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, (Ed. E. İhsanoğlu), İstanbul: Feza Gazetecilik A.Ş. Yayınları.
İNALCIK, Halil (2000), "Kudadgu Bilig'de Türk ve İran Nazariye ve Gelenekleri", *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*, İstanbul: Eren Yayınları.
KILIÇ, Filiz (2000), *Şahi Şehzade Bayezid Hayatı ve Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
ÖZTELLİ, Cahit (1976), "Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid'in Babasına Son Mektubu", VII. Türk Tarih Kongresi Bildirilerinden Ayrı Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
PALA, İskender (2000), "Bir Mazlum Şehzade", *Kırklar Meclisi*, İstanbul: Ötüken yayınları.
REFİK, Ahmet (1331), "Şehzade Sultan Bayezid'in İran'a Firarı", *TOEM*, Şubat.
SHAW, Stanford (1994), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmet Harmanlı, İstanbul: E Yayınları.
Şah Tahmasb-ı Safevi (2001), *Tezkire*, Çev. Hicabi Kırılancı, İstanbul: Anka Yayınları.
TURAN, Şerafettin (1991), *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vakası*, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
TURAN, Şerafettin (1992), "Şehzade Bayezid", *DİA*, C. 5, İstanbul.
TURAN, Şerafettin (1997), *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
UNAN, Fahri (1990), "Kanuni Devri Şehzade Mücadeleleri ve Bunun Osmanlı Siyasi ve Sosyal Tarihi Bakımından Önemi", *Türk Yurdu*, X/35, Ankara, <http://yunus.hacettepe.edu.tr>
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1995), *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1960), "İran Şahına İltica Etmiş Olan Şehzade Bayezid'in Teslimi İçin Sultan ve Oğlu Selim Taraflarından Şaha Gönderilen Altınlar ve Kıymetli Hediyeler", *Belleten*, C. XXIV.
YÜCEL, Yaşar-Ali Sevim (1991), *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı: Fatih, Yavuz, Kanuni*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
YÜCEL, Yaşar (1991), *Muhteşem Türk Kanuni ile 26 Yıl*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.